

a transzcendens szférák között húzódo „határból” adódó, a jelenség értelmezését befolyásoló korlátokkal. A halottak „társadalmisítása”, a halottkultusz merőben új olvasatát tette lehetővé, aminek a legfőbb tudományos hozadéka éppen az, hogy az élők és holtak kapcsolatáról alkotott képet a szerző a maga összetettségében tárta fel és mutatta be.

Gulyás Judit: „Mert ha irunk népdalt, mért ne népmesét?” A népmese az 1840-es évek magyar irodalmában. Budapest, Akadémiai Kiadó. 2010. /Néprajzi Tanulmányok/ 352 p.

Mikos Éva

Gulyás Judit monográfiája a folklorisztika és az irodalomtörténet-írás érdekeltségi körébe egyaránt tartozik, és mindkét irányba régi adósságot törleszt. Egyrészt olyan korszakban jár a szerző, amely az irodalom és az irodalomtörténet intézményesülésében kitüntetett fontosságú, ugyanakkor a néprajz, illetve a folklorisztika tudománytörténetében is nagy jelentőségű. Az 1840-es évek nem csupán Petőfi fogadtatása, az irodalmi népiesség diadala, vagy Arany János pályája szempontjából érdekes korszak. Kevésbé ismert, de a népköltészet polgárjogi harcának szempontjából is olyan fordulatok játszódtak le ekkor, amelyek kétszáz évre meghatározták a tudományágak későbbi sorsát, a belső hierarchiában betöltött szerepét. A könyv a korszak irodalmi életének a mese, a népmese felé tett első tétova lépéseit járja körül, s a népmese irodalmi műfajjá emelésének kudarcára keres magyarázatokat.

Módszertani téren is van átfedés az irodalomtörténet és a folklor között e könyv lapjain. Alapmódszerét ugyanis a *filológia* jelenti: eddig is ismert, de ritkán olvasott szövegek újraolvasását vállalja szerző, célja régi kérdések átértékelése, jól ismert művek újraértelmezése. Az interpretációs hagyomány anomáliáira, torzításaira kívánja felhívni a figyelmet. E szempontból a *Rózsa és Ibolya* című elbeszélő költemény elemzése, illetve Vörösmarty drámájával, a *Csongor és Tündével* való egybevetése a könyv egyik legizgalmasabb része (203–300.). A szerző rávilágít arra, hogy Arany János mesefeldolgozása eddig a költő életművén belül is árnyékban maradt, hiszen a *Toldival* került minduntalan összehasonlításra. A korszak, az eposzsal kapcsolatos erős elvárás még az utókorban is elhomályosította bizonyos nagy művek értékét, így a tárgyalt szöveg jelentőségét is. Ami a recenzens számára elsősorban fontos tanulság volt az, hogy e dolgozat felhívja a figyelmünket a filológia fontosságára. A klasszikus szövegek olvasása, még ha látszólag jól ismertek is, időről időre aktuális feladat. Továbbá a recepciótörténet tanulmányozása még olyan művek esetében sem hiábavaló, amelyekről – mint esetünkben pl. a *János vitézről* – azt gondolnánk, mindent tudunk (59–117.). Petőfi művének nagy ívű recepciótörténeti elemzése nem csak a folklorisztika szempontjai mentén történő újraértékelés, hanem néhány sarkalatos műfaj történeti, illetve terminológiai probléma megvilágításához is hozzásegít.

Gulyás Judit könyve tehát – bár alapjaiban irodalomtörténeti indíttatású és módszerű – kérdésfelvetéseiben és konklúzióiban izig-vérig folklorisztikai. Ahogy a bevezetőben a szerző maga is kitér rá, s itt a dolgozat másik fontos módszertani pontjához érkeztünk, a hazai folklorisztikában csupán szigetszerűen jelenhettek meg az *interpretatív* irányzatok, amelyek például a 20. század második felének amerikai tudománytörténetében túlnyomónak mondhatóak. Ennek a helyzetnek csak részben lehetett oka az elzártság, az angolszász szakirodalomhoz való nehézkes hozzáférés. Az első tudománytörténeti fejezet (13–58.) éppen e helyzet járja körül, és sok egyéb apróbb megállapítása miatt önállóan, a dolgozat kontextusa nélkül is jelentős munka. Ezen túl pedig eligazítja az olvasót a kötet elemző jellegű kérdésfelvetéseiben is.

Gulyás Judit könyve válaszlehetőséget kínál néhány általános folklorisztikai problémára is. Mint

például, hogy miért szorult ki a *mese* műfaja a magyar irodalmi kánonból. Miért nem épültek be olyan életművek sem, amelyeknek e műfaj alapvető alkotóeleme volt? A mese és a mesemondás történetével kapcsolatosan is árnyalja a kialakult képet: a mesemondás társadalmi miliójéről a 20. században megmerevedett, egyoldalú kép élt, amelyben kizárólag paraszti mesemondó közösségek szerepeltek. Erre vonatkozóan a legfontosabb a Tompa Mihályról szóló fejezet (117–203.), amelyben a szerző számos adatot hoz a nem paraszti környezetben való mesemondás gyakorlatára. Egyúttal adalékokat sorakoztat fel emellett a fontos felismerés mellett, hogy a folklór sem ma sem a 19. században nem volt azonos a népköltéssel.

A módszerek és diszciplínák közötti átjárhatóság több okból is nagyon fontos, s ezt sajnálatos módon az utóbbi évtizedekben hajlamosak voltunk elfelejteni. Mint azt e monográfia is bizonyítja, a különböző humán tudományok a 19. században egy tőről fakadtak, s viszonylag hosszú folyamat során váltak el végleg egymástól, ennek érzékeltetésére is számos adalékkal szolgál a mű. Hasonló fordulatokkal a jelen tudományosságában is találkozhatunk. A néprajz, bár alapvetően társadalomtudományi indíttatású, annak szellemi kultúra iránt érdeklődő ágával, a folklorisztikával sok szálon kötődik az irodalomhoz is. Az irodalomtörténet megújulási kísérletei között napjainkban talán egyik legérdekesebb az a társadalomtörténeti irányzat, amely főként a 19. századot kutatók körében fejt ki hatását. Ennek visszacsatolásaként értelmezhető a történeti folklorisztika új keletű, újraolvasáson és életművek újraértelmezésén alapuló iránya, amelynek egyik első, kiváló példája ez a remek stílusban, olvasmányosan megírt könyv.

Világügyelő. Tanulmányok Hoppál Mihály születésnapjára. Szerkesztő: Czövek Judit – Dyekiss Virág – Szilágyi Zsolt. Magyar Vallástudományi Társaság. Budapest, 2012. 619 p.

Kerecsi Ágnes

A Hoppál Mihály 70. születésnapjára készült ünnepi kiadvány nem csak címében, de tartalmában is figyelemfelkeltő. A „Világügyelő” címet viselő tanulmánygyűjtemény már az elnevezéssel is több dologra utal. Egyrészt Hoppál Mihály kis népek iránti elhivatottságára, másrészt a finnugor rokonnépek iránti megkülönböztetett figyelmére, harmadrészt a mítoszok, a mitológiakutatás fontos szerepére munkásságában. A szerkesztők az impozáns kötet szerkezetével is tisztelegni kívántak az ünnepelt előtt, ezért a tanulmányokat Hoppál Mihály sokoldalú érdeklődési körének fontosabb fókuszpontjai szerint öt nagy egységbe csoportosították.

A folklór mai formáinak szentelt első fejezet az elméleti jellegű problémák mellett olyan kérdéseket is feszeget, mint a népi gyógyítás napjainkban, az álom, vagy a pletyka szerepe korunk szájhagyományában. A cikkek egy része abból a – Hoppál Mihály által is megfogalmazott – téziséből indul ki, hogy a lokális hagyományok a kulturális pluralizmus építőkövei, melyek biztosítják a kulturális folyamatosságot, másrészt a bennük rejlő ismeretek „mindig a közösség túlélését szolgálják az adott társadalmi és természeti környezetben”. Erre jó példa Balázs Lajos cikke, amely egy csíkszentdomokosi példán keresztül világítja meg, hogy egy-egy betegségnek mennyire eltérő lehet az értelmezése a magyar nyelvterület különböző részein, és ennek következtében mily különböző gyógyító praktikákat alkalmaznak az egyes közösségek. A *vakaru* megevése a *vakaruba* áttett betegség szellemének végleges elpusztítását szimbolizálta a székely-magyar Csíkszentdomokoson. Itt, az obi ugor sámánok gyógyításához hasonlóan, a betegség szellemét megeszik, vagy kiűzik a testből és a szertartással egy nagyon ősi hiedelemréteg nyomait őrizte meg a közösség emlékezete. A gyógyítás a témájával foglalkozik Kótyuk Erzsébet is, aki egy kárpátaljai gyógyító asszony példáján keresztül